

Colecția AUREL FEȘTILĂ

Sărbătorile de iarnă în Ilva Mare

Sf. Ierarh Nicolaie (6 decembrie), denumit în popor "Moș Niculai" sau "Miculașul", este sărbătorit cu evlavie de creștini, având credința că el apără pe bărbați de ispita trufiei și necurăteniei, protejând viața conjugală, familia și copiii împotriva lucrării diavolului. Este răspândit obiceiul, de influență orășenească, după care, în ajun, copiii sunt puși să-și rânduiască lucrurile și să-și curețe încălțăminte, așezându-o pe geam sau lângă ușă pentru ca Moș Niculai să le aducă peste noapte diferite daruri (dulciuri, jucării), prilejuind astfel momente de bucurie pentru cei dragi.

Crăciunul (25 decembrie) este una din cele mai mari sărbători la creștini, consacrată Nașterii Mântuitorului Iisus Christos. Așteptat cu nerăbdare și bucurie de toți credincioșii, mari și mici, Crăciunul este precedat și însoțit de intense pregătiri gospodărești, de numeroase practici, datini și obiceiuri, desfășurate la date și momente diferite.

Tăiatul porcului se înscrie ca un eveniment de seamă în preajma Crăciunului. În fiecare gospodărie, la o dată prestabilită, este sacrificat "porcul de Crăciun", îngrășat anume pe parcursul anului spre a satisface nevoia de hrană consistentă pe timp de iarnă. Întreaga familie participă la acest eveniment ce stârnește bucuria și curiozitatea celor mici, începând cu "pârjolitul", care se face, de obicei, cu paie uscate, dar, mai recent, se folosesc și unele utilaje cu flăcări de gaz sau benzină. Urmează apoi operațiunile de tranșare a cărnii, făcută de fiecare gospodar, după pricepere, uneori ajutat de un măcelar, procedându-se la prepararea cârnaților și a cartaboșilor, punerea la afumat a șuncilor și a tăbliilor de slănină, topirea unturii, prepararea jumărilor etc. Toate lucrările desfășurate cu sârg pe parcursul zilei se încheie cu delicioasa "cină a porcului", la care sunt invitate și unele rude apropiate sau vecini. Se păstrează obiceiul de a face "pomana porcului", oferindu-se pentru gustare porții proaspete din produsele realizate. Este cercetată splina porcului, având credința că dacă aceasta este mai groasă spre coadă e semn că, după Crăciun, iarna va fi grea și cu zăpadă multă. La fel, este umflată bășica udului, dându-i-se o formă cât mai voluminoasă pentru diverse întrebunțări, dacă mai scapă nespertă de joaca copiilor.

Pregătirile gospodărești de Crăciun capătă caracterul unor preocupări prioritare atât în exterior cât și în interiorul casei. Bărbații intensifică transportul furajelor din câmp pentru iernatul vitelor, sporesc rezervele de lemne pentru încălzit, curăță și pun la scuteală în bună rânduială uneltele și trăsurile folosite în campaniile agricole, execută unele reparații la adăposturi, acoperișuri și garduri și își pregătesc în același timp sculele necesare pentru lucrul de iarnă. Se duc la măcinat cantități mai mari de grăunțe (grâu, mălai, orz, ovăs) pentru asigurarea rezervelor de făină și crupe necesare furajării animalelor.

Gospodinele întâmpină Crăciunul cu intense lucrări de curățenie generală a locuinței, deretică toate încăperile, spală lenjeria și torturile din care se va țese pânză, duc pânurile și cergile la vâltoare și confecționează diferite piese de îmbrăcăminte groasă care să apere de frig, în special pe cei mici.

**Dacă iarna-i iarnă
Și vara-i vară.**

Oile celea bălăi
Mândru m-or cânta pe văi,
Oile celea cornute
M-or cânta vara pe munte.
Zice oaia, bălăoaia:
- Nu ne mai lăsa, stăpâne,
Că cu bun dar te-om dărui:
La Crăciun cu lapte bun,
La Păștiță cu jântiță,
La Sânjorz cu miel frumos,
La Ispas c-un drob de caș
Și a si colo în vară
Și cu urdă dulce iară.

De la Rozalia Timiș, 51 ani, 1980, Baia Borșa.

2290

Cucul și moartea

Colo-n jos, Doamne, mai jos,
Colo-n rătu cel frumos
Este-un pat mândru de brad:
- Da' în pat cine-i culcat?
- Ia, Crăciunu, mort de bat,
Mort de bat, mort de beteag,
Cu morțița lângă cap;
Cântă-l cucu la picioare
Și-l întreabă că ce-l doare.
Zice moartea către cuc:
- Hai, cucule, să cântăm,
Glasurile să știmbăm!
- Du-te, moarte, -n sărăcie
Că tu pe unde te duci
Iei maicile de la prunci
Și rămân pruncii săraci,
Cu traista după colaci.
Da' eu pe unde mă duc
Mă duc cântând ca și-un cuc,
Ies plugari cu plugurile,
Neveste cu gustările.

De la Ana Ciocian, 68 ani, Mesteacăn, 1984.

2291

Sora Soarelui

În cel deal la răsărit
Este-un cuculbău vinit,
Acela nu-i cuculbău
Că-i turma lui Dumnezeu;
- Da' la turmă cine șede?
- Șede, șede Sfântu Soare
Cu soru-sa cea mai mare.
- Dă, frate, pe oi mai tare,
Vezi ce negri nori s-arădicară?
- D'aceia, soră, nu-s nori
Că și-s a tăi pețitori.
Du-te, sorucă, acasă
Și pune fața pe masă
Și colacu pe fereastă

Foto: Francisc Nistor

Că pe tine lua-te-or
Și pe tine duce-te-or
Peste munți, în dalbe curți,
La părinți necunoscuți
Și pe tine ține-te-or
Ca măru la căpătâi
Numa-acasă să nu vie.

De la Ana Ciocian, 67 ani, Mesteacăn, 1980.

2292

Pomuț rămurat

Pomuț rămurat
Domn din cer
De poame-ncărcat,
Vântu-și trăgănară
Poamele pticară,
Îngeri le-apucară
Și le trimăsară
Pe ușă de rai
La fete de crai.
Luna-n drum le-o stat,
Frumos le-o-ntrebat:
- De unde le-duceți,
Înapoi le duceți!
- De la Sfântu Soare
Cu mare rugare,
'N coate și gerunte
Pe cel vârf de munte,
Muntele s-o rupt,
Noi am tot trecut.

De la Ana Ciocian, 67 ani, Mesteacăn, 1980.

2293

Mire tinere!

Sub tufă de păltinel
Domn, Domn ș-a nost Domn

Urmează apoi pregătirea preparatelor culinare dedicate marelui praznic. Nu există gospodărie din care să lipsească grija mai deosebită pentru realizarea felurilor preparate cum sunt: coacerea pâinii și a cozonacilor, fierberea sarmalelor în oale de lut (unele prinse cu plase de sârmă), prăjirea fripturilor și a cârnaților afumați, pregătirea răciturilor (piftie), a pancovelor și altor bunătăți ce răspândesc până departe miresme apetisante, ilustrând starea de belșug și satisfacția cu care sunt întâmpinate în fiecare casă sărbătorile Crăciunului.

Ajunul Crăciunului marchează începutul mării sărbători creștine printr-o suită de manifestări și obiceiuri emoționante, pline de farmec și măreție. Momentul solemn, așteptat cu nerăbdare și cu o anumită îngrijorare de către cei mici, este sosirea lui Moș Crăciun, care aduce sacul cu daruri și pomul, un brad încărcat cu mere, nuci, bomboane și "turtițe" (turtă dulce). Pășind agale, îmbrăcat cu cojocul său mișos, cu căciula enormă pe cap și barba încâlcită, Moș Crăciun, bine informat despre "isprăvile" precedente ale fiecăruia, începe dialogul incomod și dojenitor cu membrii familiei. Mai întâi cere ca cei mici, fiecare, să rostească, în genunchi, câte o rugăciune, fiindcă acestea trebuie știute. Pomenește apoi faptele reprobabile mai deosebite, subliniind delăsarea la învățătură, lenea și neascultarea, pentru a obține până la urmă promisiunea unanimă și necondiționată de cei în cauză că vor fi buni, cuminți și ascultători, după care oferă pomul și desface sacul cu darurile mult așteptate.

În credința sătenilor este întruchipată concepția că Moș Crăciun, acest fantastic personaj, este un bătrân cu barbă albă ca omătul, vesel și bun, care aduce în casele oamenilor îndestulare și bucurie. Se păstrează legenda că Moș Crăciun ar fi unul din ciobanii care a găzduit pe Iosif și Maria în staulul său, unde s-a născut Mântuitorul și a fost primul pământean care l-a întâmpinat cu daruri pe Fiul lui Dumnezeu. Altă legendă spune că nevasta unui bogătaş, pe nume Crăciun, ar fi moșit-o pe Maria la nașterea Pruncului, fapt pentru care Moșul, mâniat pentru că a încălcat legea iudaică, i-a tăiat mâinile mânjite cu cânge, dar Maria a vindecat-o pe loc, făcându-i mâini de aur. Înfricoșat de această minune, Moș Crăciun s-a căit și a cerut iertare, devenind primul creștin, iar Maria a spus că ziua nașterii Fiului Său să poarte numele lui Crăciun. În timpul nașterii Mântuitorului, caii aflați în grajd, isprăvind fânul, au făcut zgomot cu copitele, ronțâind neastâmpărați resturile de ogrinji, pe când boii au rumegat liniștiți, suflându-și aburul cald asupra noului născut. De aceea Maria a blestemat caii să nu fie sătui și să ronțăie mereu hrana, fără hodină, iar boii au fost binecuvântați să se sature cu puțin, să fie blajini și supuși, cu folos pentru munca omului.

Colindele sunt larg răspândite și cu o multitudine de variante. Obiceiul colindatului este străvechi și este practicat de toate vârstele, în mod special copiii și tinerii. Colindele se cântă la unison, uneori fiind însoțite de un instrument muzical (fluiet, vioară, clarinet, acordeon). Conținutul lor este axat în principal pe teme religioase, legate de nașterea și faptele Mântuitorului, a apostolilor și a mucenicilor, dar și unele teme istorice, cu conținut moralizator, din care descifrăm viața de familie, cu gospodari destoinici, cu fete frumoase și harnice, cu flăcăi voinici ca brazii și bătrâni înțelepți. Refrenele invocă expresii simbolice: "Ierui Ier", "florile dalbe", "flori de măr", "cetine și cetioare", "flori de busuioc", "trandafir frumos" și alte metafore izvorâte din înțelepciunea populară.

Colindatul începe cu lăsarea seriei. Mai întâi cetele de copii, apoi fete și flăcăi, iar mai târziu cei mai în vârstă, merg din casă în casă și colindă la fereastră "colinda mică", apoi sunt poftiți în casă și zic "colinda mare, ascultată cu smerenie solemnă de toată familia. La sfârșit

Ce șede tăt în apă
Și nu putrezește?

(Limba)

colindătorii sunt răsplătiți de gazdă cu daruri (mere, nuci, prăjituri), dar și cu sume de bani, după putință.

Irozii sunt un grup de tineri adolescenți care prezintă unul din cele mai frumoase obiceiuri de Crăciun. Este o manifestare mai puțin răspândită pentru că necesită o pregătire mai pretențioasă, dar o întâlnim nelipsită în satele de pe Valea Someșului Mare și în zona Lăpușului.

Colindul Irozilor cuprinde un grupaj de versuri și cântece de origine cărturărească, redade sub formă de teatru popular. Textul are un conținut religios, bazat pe relatările biblice despre împrejurările și momentul nașterii lui Iisus Christos. Ceta de "Irozi" se pregătește din timp. Fiecare membru, cu rol bine definit, învață pe de rost texte rimate pentru a le putea interpreta patetic și cu mișcările impuse de jocul scenic, făcând în prealabil mai multe repetiții în acest scop, pe parcursul întregului post al Crăciunului.

Irozii au costumație adecvată, de mare frumusețe, alcătuită din cămăși albe și năfrâmi înflorate, coroane de hârtie colorată dichisite strălucitor (oglinzi, beteală, staniol) și săbii de lemn. Un element de bază în recuzita irozilor îl constituie *steaua*, purtată de înger, care simbolizează steaua călăuzitoare a magilor. Personajele cetei sunt: Irod Împărat, Ofițerul, cei trei magi - Baltazar, Gaspar și Melchior, Îngerul, Pruncul și Ciobanul. Irozii sunt așteptați și primiți cu plăcere în fiecare casă unde membrii familiei, impresionați de ținuta maiestuoasă a costumației, ascultă cu luare aminte și smerenie replicile dintre Irod, cei trei Magi și celelalte personaje, urmărind conținutul declamărilor și mișcările interpreților care au darul de a-i transpune în miezul acelor memorabile evenimente petrecute în vremuri îndepărtate. După ce sunt răsplătiți cum se cuvine, timp în care cei mici nu conținesc să admire și să pipăie costumația fastuoasă și strălucitoare, irozii pleacă să-și continue colindul pe la alte case, continuând chiar și în ziua de Crăciun.

Belciugarii sunt un grup aparte de colindători, alcătuit din feciori mascați și travestiți în diverse personaje de basm, care dansează cu mișcări rituale în sunetul muzicii și al clinchetelor de zurgălăi urmând îndeaproape, într-o anumită ordine, personajul principal care este *capra* sau *turca*. Aceasta este confecționată din piese de lemn, îmbinate cu meșteșug pentru a reda capul unei capre și este înstruțat cu diferite podoabe. Este montat pe un baston rezistent, de care se prinde un țol (covor) sau un covoraș dimensionat la mărimea celui care o "joacă". Capra este jucată cu dibăcie și chiar cu o anumită artă, sincronizându-se clămpănitul fălcilor cu sărituri și răsuciri spectaculoase, cu bătaia bastonului la podea și tropotul pașilor, într-un iureș captivant. Pentru atmosfera plină de voieșie și bună dispoziție pe care o creează, belciugarii sunt primiți cu plăcere de gospodarii curioși și dornici să admire jocul răscolitor și costumația plină de haz a interpreților, cu înfățișări grotești, întruchipând diverse personaje ca ursul, țiganul, popa, jandarmul, dracul etc.

În ziua de Crăciun majoritatea sătenilor, tineri și vârstnici, îmbrăcați în frumoase straie de sărbătoare, specifice sezonului friguros, merg la biserică spre a cinsti prin rugăciuni pioase nașterea Mântuitorului, după care, zăbovind în grupuri la taifas pe uliță, se salută ceremonios, se omagiază reciproc, uitând de cele rele și legând noi prietenii. Se fac vizite și se duc daruri la unele rude apropiate (părinți, socri, frați, nănași), unde se întind ospete pline de veselie și evocatoare de dulci amintiri.

Șede-un mire tinerele
Cu mireaua lângă el.
- Ce tăt plângi, mândruța me?
- Da' io cum n-oi sustina
Că năframă me ce nouă
Îi ruptă la maica-n două!
- Nu ți-i ruptă năframa
Că ți-i ruptă inima
Că te temi că te-oi lăsa.
De ce te temi nu-i scăpa:
Numa mânzu-l potcovesc
Cu potcoave de aramă,
Cu cuie de salbă dalbă
Și mă duc în altă țară
La mândruța de as' vară.

De la Ana Ciocian, 67 ani, Mesteacăn, 1980.

2294

Sfânta Maică-a lui Iisus

Sfânta Maică-a lui Iisus
Rătăcită-n jos și-n sus
Pe un plai scaldat în soare,
Prin fânețe numa floare,
Cată loc să hodinească
Și pe Fiul Sfânt să-L nască.
La un grajd de cai sosește,
Jos în iesăl poposește -
Nu s-o putut hodini
De tropotu cailor,
De rânțezu iepelor,
De huietu frunzelor.
La un grajd de boi sosește,
Jos în iesăl poposește -
Boii-ncep a rumega
Și cu abori o-ncălzea
Și cum naște Maica Sfântă
Îngeri vin din cer și cântă,
Maica Sfântă-atunci cuvântă:
- Fi-u-ați voi, boi, cuvântați
De mine, de Dumnezeu,
Mai tare de Fiul Meu;
Voi la Paști s-aveți meslini,
La mâncare saț deplin,
Voi un ceas să mi-l mâncați,
Unu să vă săturați

De la Ana Ciocian, 67 ani, Mesteacăn, 1980.

2295

La curțile Evii

La curțile Evii -i
Vin feciori a mulăți
Și pe Eva a peți.
Când era sâmbătă sară
Pe Eva o credințară,
Când era la miază-noapte
Eva-atunci trăgea de moarte,
Când zoriții se zărea
Pe Eva o clopoțea,

**Din greșeală în greșeală,
Spre victoria finală.**